

JURISDICCION Y ARBITRAJE EN DERECHO ROMANO,
D'ANTONIO FERNÁNDEZ DE BUJÁN¹

Jurisdictión y arbitraje en derecho romano, d'Antonio Fernández de Buján, és una obra innovadora en el panorama romanístic espanyol, ja que, tot i que té un caràcter introductor i al procés civil romà, està pensada per a fer comprendre al jurista en formació la importància del procés i per a ajudar-lo a detectar, quan correspongui, els paral·lelismes del procés civil romà amb el procés civil actual. L'autor, catedràtic de Dret Romà a la Universitat Autònoma de Madrid, és vocal de la Comissió Redactora del Projecte de Llei de la jurisdicció voluntària, que ja està en la via parlamentària.

L'obra té un plantejament escolàstic: dos capítols introductoris, un de dedicat a la jurisdicció i un altre de dedicat als òrgans d'administració de justícia, i la resta de capítols, dedicats a l'estudi del procés civil en cada una de les etapes de l'evolució del dret romà. Tots els capítols tenen al final un apartat bibliogràfic on es troba una relació de bibliografia seleccionada molt encertadament i ordenada des de les publicacions més antigues fins a les més modernes. Al final hi ha un índex de matèries.

En el primer capítol, l'autor, després de parlar de les etapes històriques del procés civil i del contingut i el fonament de la *iurisdictio*, planteja la temàtica de la distinció entre jurisdicció contenciosa i jurisdicció voluntària, i recorda que l'expressió *iurisdictio voluntaria* fou utilitzada pel jurista Marcia al *Digest* 1,16,2 *pr.* 1, per a referir-se a la tasca dels procònsols fora del territori de la seva jurisdicció. Fernández de Buján comenta una qüestió discutida en la doctrina: la naturalesa jurisdiccional o negocial de la *in iure cessio* a l'època del dret romà clàssic. L'autor considera que l'*addictio* del pretor amb la qual ha de concloure la *in iure cessio* atorgava a aquest acte un caràcter netament jurisdiccional, caràcter que va perdre a l'època postclàssica gràcies a l'ampliació de la mateixa idea de *iurisdictio*.

El segon capítol tracta dels òrgans jurisdiccional i judicials administradors de justícia. Comença distingint les nocions de *actio*, *iurisdictio* i *iudicatio*. Pel que fa a la noció de *actio*, l'autor distingeix l'acció en sentit formal i l'acció en sentit material o pretensió, i destaca que el sistema romà del procediment civil de l'època arcaica era un sistema d'accions. L'autor destaca que la *iurisdictio* era una funció del magistrat i que la *iudicatio* era una funció del jutge o dels jutges recuperadors (a les èpoques arcaica i clàssica). Fernández de Buján parla del concepte de *part en el procés*, dels representants, del lloc i dels dies hàbils per a

1. Madrid, Iustel, 2006, col·l. «Biblioteca Jurídica Básica», 241 p.

l'activitat jurisdiccional i de la competència del magistrat. Aquest apartat conté referències interessants al dret processal espanyol modern. L'autor comenta, per exemple, que al final de la República la justícia s'administrava dintre de llocs tancats, anomenats *basilicae* o *auditoria*, a diferència de l'època anterior, en què la justícia s'administrava a l'exterior. L'autor destaca un apunt interessant i força desconegut: per a sol·licitar la intervenció del magistrat en matèria de jurisdicció voluntària (per exemple, manumissions, adopcions, emancipacions), tots els dies eren hàbils, a diferència del que passava en la jurisdicció contenciosa, que distingia entre dies *fasti* i dies *nefasti* o inhàbils. L'autor esmenta també que el nombre de dies *iudicarii* o *fasti* va augmentar: dels quaranta dies anuals a l'etapa republicana es va passar als dos-cents trenta a l'etapa del govern de Marc Aureli (p. 71).

Com ja hem dit, el tercer capítol està dedicat al procediment de les *legis actiones*. S'hi fa una descripció sintètica de la fase *in iure* i de la fase davant del jutge: la sentència i els seus efectes. Pel que fa a la fase *in iure* de les *legis actiones*, l'autor destaca, entre altres coses, l'aplicació del règim marcat pel principi *ne bis in idem* i també el secretisme en el desenvolupament del procés i en el dret aplicable. L'autor explica fil per randa cadascuna de les accions de la llei, amb la distinció gaiana entre accions declaratives i accions executives, i detalla les previsions que canalitzen el procés i els rituals necessaris. La fase *apud iudicem* porta l'autor a explicar detalladament la *litis contestatio*.

El quart capítol està dedicat al procediment formulari i, lògicament, és el més ampli. Quan dedica atenció a la fase *in iure*, l'autor destaca que el procés civil romà va anar assimilant la progressiva influència del dret pretorial o honorari, i a través d'aquest es van introduir en el procés civil elements del *ius gentium*. En aquest apartat, destaca per la precisió i la claredat l'explicació del jurament decisor, a la pàgina 111. L'autor dedica després atenció a la *litis contestatio*: naturalesa jurídica pública i privada alhora. En aquest apartat, Fernández de Buján cita textos del Digest molt ben seleccionats, a més, naturalment, dels textos corresponents de les *Institutiones* de Gai. L'estructura de la fórmula té una explicació molt clàssica i respectuosa amb el jurista Gai. En destaquen, entre altres, dos aspectes: les observacions sobre el caràcter expansiu de la *bona fides* i una de les classificacions de les fórmules; tenint en compte el que es pretén i distingint entre les accions *in rem* i les accions *in personam*, a l'època de Justinià hi havia una tercera tipologia d'accions, que era la de les accions mixtes, com ara les accions divisòries o les accions *in rem scripta* (són les que es plantegen com si fossin accions reals perquè no es pot fixar la persona contra la qual es dirigeixen; per exemple, l'*actio quod metus causa* [Justinià, *Institutiones*, 4,6,20]). Una altra classificació té en compte els interessos que es defensen i permet a l'autor distingir entre accions que persegueixen interessos privats i accions que

persegueixen interessos populars (com l'*actio sepulcro violato*). I una tercera classificació està determinada per l'òrgan civil o honorari del qual es deriva el naixement de l'acció. En la fase davant del jutge o fase *apud iudicem*, l'autor destaca, entre altres qüestions, les característiques de la tramitació: oral, amb audiència i contradicció de les parts, vigència del principi dispositiu, immediació i publicitat, i destaca que algunes d'aquestes característiques també es troben en el dret processal civil actual. Menciona la importància de les prescripcions de la llei *Iulia iudiciorum privatorum* per al procés formulari i explica de manera pedagògica i entenedora els mitjans de prova, la sentència i el procediment d'execució de sentències amb la venda del patrimoni del condemnat a pagar, dita també *bonorum venditio*. Aquest últim apartat és interessant perquè aquesta qüestió difícilment es troba treballada en obres que no siguin monogràfiques. Aquest apartat es caracteritza per les explicacions didàctiques d'alguns aspectes no tractats en altres obres de gènere introductori.

El cinquè capítol tracta del procediment extraordinari, en relació amb el qual l'autor destaca la fusió de normatives pròpia del dret postclàssic. Destaca també l'aspecte jeràrquic dels diferents òrgans d'administració de justícia creats *extra ordinem*, que atorgaven la màxima categoria al *praefectus praetorio*, el qual estava al capdavant de les quatre prefectures en què estava dividit el territori de l'estat. L'autor explica molt detingudament la tramitació processal, als aspectes més nous de la qual dedica atenció, i explica de manera entenedora la importància de nous operadors jurídics com ara els *tabelliones* i la importància de la seva tasca, *ius publice confectum*, en el desenvolupament del procés (l'autor cita el Digest, 48,19,94). És molt interessant la descripció del procés d'afirmació de la prova documental, que té el moment definitiu en la Novel·la 73 de Justinià. Fernández de Buján destaca que el principi inquisitiu va desplaçar el principi dispositiu de l'època anterior. L'autor dedica una atenció especial i diferenciada a l'*Episcopalis audientia* i explica l'opinió d'alguns autors que consideren que la naturalesa d'aquesta jurisdicció és arbitral. En aquest apartat, la bibliografia es presenta diferenciada per temes.

El capítol sisè, l'últim, està dedicat monogràficament a l'arbitratge. L'autor explica que l'origen de l'arbitratge com a instrument de resolució de conflictes es troba en les controvèrsies originades en el comerç internacional i comenta expressions jurisprudencials en matèria d'arbitratge. Distingeix l'arbitratge no formal del *ius gentium* de l'arbitratge legal i finalment dedica un capítol a l'arbitratge compromissari, del qual recorda que en el *Digest*, 4.8, es tracten les obligacions i la responsabilitat que assumeix qui accepta un *receptum* per a decidir en un arbitratge.

Com ja hem dit al principi, aquesta obra monogràfica sobre la jurisdicció i l'arbitratge en el dret romà és una novetat en la romanística espanyola actual, ja

RECENSIONS

---

que contribueix a la preparació del jurista en formació, ajuda a comprendre la importància del procés i compara amb enginy el dret de l'antiguitat amb el de la modernitat.

Encarnació Ricart Martí
Universitat Rovira i Virgili